

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
Ч Е Ч И М И

жаран Ринат Изтаевич Етекбаевдин кайрылуусунун негизинде «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

2014-жылдын 15-январы

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осконбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

жыйналыштын катчысы Н.А. Илиязованын;

кайрылуучу тарап - Б.И. Етекбаев, ишеним каттын негизинде аракеттенген өкүлү Р.И. Етекбаевдин;

жоопкер тарап - Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин ишеним катынын негизиндеги өкүлү А.А. Джорупбекованын катышуусу менен, Конституциянын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелерин жетекчиликке алып, ачык сот жыйналышында «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти карады.

Жаран Ринат Изтаевич Етекбаевдин өтүнүчү ишти кароого себепболду.

Ишти кароого негиз болуп, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүү маселесинде күмөндүүлүктүн пайда болуусу эсептелди.

Сот жыйналышына ишти даярдоону жүргүзгөн судья-баяндамачы Ч.А. Айдарбекованын маалыматын угуп, берилген материалдарды изилдеп, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары Конституциялык палата) 2013-жылдын 20-августунда жаран Р.И. Етекбаевдин «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 1- жана 2-бөлүктөрүнө, 20-беренесинин 1, 2, 3-бөлүктөрүнө жана 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна жана 97-беренесинин 7-бөлүгүнө ылайык эместигин таануу боюнча өтүнүчү келип түшкөн.

Берилген материалдар көрсөткөндөй, Р.И. Етекбаев андан мурда Конституциялык палатага ченемдик укуктук акты – Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин 2001-жылдын 2-майындагы №137 буйругу менен бекитилген жана Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин 2001-жылдын 21-майындагы №80 каттоо номери менен катталган «Кыргыз Республикасынын мас абалын же психикалык активдүү заттарды колдоонуу фактысын аныктоо предметине карата медициналык күбөлөндүрүүнү өткөрүү тартиби жөнүндө» жобону конституциялуу эместигин таануу жөнүндө өтүнүч менен кайрылган.

Муну менен бирге, 2013-жылдын 31-июлунда Конституциялык палата «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык конституциялуулугу талаш-тартышка жатуучу актыны жокко чыгаруу же анын күчүн жоготушу кайрылууну Конституциялык палатанын өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тартууга алып келгендигинен, Р.И. Етекбаевдин кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө аныктама чыгарган.

Ушуга байланыштуу, талаш-тартышка жатуучу ченем Конституциянын 97-беренесинин 7-бөлүгүнө карама-каршы келет, анда, эгерде адам бул ченемдер тарабынан Конституцияда таанылган укуктары жана эркиндиктери бузулат деп эсептесе, ар бир адамдын мыйзамдын же башка ченемдик укуктук акттын конституциялуу экендигин талашып-тартышуу укугу каралган деп эсептейт Р.И. Етекбаев. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгү жокко чыгарган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актылардын конституциялык экендигин текшерүү мүмкүндүгүнө жол бербейт, демек, ал жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоого багытталган эмес жана өзүнүн жаратылышы боюнча алардын Конституциянын 97-беренесинин 7-бөлүгүндө көрсөтүлгөн укуктарын бузат.

Конституциялык палатанын 2013-жылдын 23-августундагы судьялар коллегиясынын аныктамасы менен арыз берүүчүнүн өтүнүчү кабылалынган.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү А.А. Джорупбекова «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн талаптары башка жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоого багытталган жана Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Конституциялык палата тараптардын далилдерин талкуулап, иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянактарга келди:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылуудагы көтөрүлгөн ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Ошентип, бул иш боюнча Конституциялык палатанын кароосунун предмети болуп, төмөнкүдөй мазмундагы «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгү саналат.

«28-берене. Кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу.

4. Конституциялуулугу талашып жаткан акттын жокко чыгаруу же күчүн жоготушу кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу келтирет».

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамы мыйзамда белгиленген тартипке ылайык кабыл алынган, 2011-жылдын 17-июнунда №47 санында «Эркин-Тоо» гезитинде жарыяланган жана колдонуудагы мыйзам болуп эсептелет.

2. Кыргыз Республикасында Конституция эң жогорку юридикалык күчкө ээ жана тикелей колдонулат. Конституциянын негизинде мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар кабыл алынат (6-берене).

Кыргыз Республикасында адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемсинтүүчү мыйзамдар кабыл алын башы керек.

Адамдын, жарандын укуктарын, эркиндиктерин чектеген мыйзамдык актыларды кабыл алууга тыюу салынат. (20-берене).

Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ченем жаратуучу принциптерин жана ченемдерин аныктаган конституциялык жоболор конституциялык сот адилеттик тутуму аркылуу адамдын жана жарандын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин коргоону кепилдик берет. Мыйзамдардан жана башка ченемдик актылардан келип чыккан, субъекттердин ченем жаратуучу түздөн-түз өз милдеттерин ишке ашырууда конституциялык сот адилеттигинин ролу Кыргыз Республикасынын аймагындагы Конституциянын үстөмдүгүн жана түздөн-түз колдонулушун камсыз кылууда.

Буга байланыштуу, конституциялык сот адилеттигин негизги ишмилдети болуп конституциялык көзөмөл эсептелет, анын чектери жана жүзөгө ашыруу тартиби Конституция жана конституциялык мыйзам менен каралган.

Конституциянын 97-беренесине ылайык Конституциялык палата мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар Конституцияга карама-каршы келген учурда, аларды Конституцияга ылайык келбегендигин тааныйт, Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган күчүнө кирбеген эл аралык келишимдердин конституциялуулугу тууралуу корутунду берет. Конституцияга өзгөртүүлөр жана толуктоолор боюнча мыйзамдын долбооруна корутунду берет. Конституциялык палатанын бул ыйгарым укуктары толук болуп эсептелет жана башка мыйзамдар менен кеңейтилбейт. Мында Конституциянын 97-беренесинин 7-бөлүгү ар бир адамга Конституция менен таанылган укуктар жана эркиндиктер бузулган деп эсептесе, мыйзамдын же башка ченемдик укуктук актынын конституциялуулугун талашууга укук берет.

Ошентип, Конституциянын 97-беренеси Конституциялык палатага кайрылууга укук берүү менен, бул аракетти кайрылуунун субъектисинин укуктары жана эркиндиктеринин түздөн-түз бузулгандыгы менен байланыштырбайт. Мындай Конституциялык көзөмөлдөөнүн түрү абстракттуу деп аталат жана төмөнкүдөй максатты көздөйт: ченем жаратуучу орган тарабынан Конституцияны жана ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу процессинде адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жөнгө салуучу жоболорунун сакталышын.

Конституциялык палата ченемдик укуктук акт Конституцияга ылайык келбегенде, ченемдик укуктук актынын төмөнкүдөй аныктамасынан пайдалануу зарыл деп эсептейт. Ченемдик укуктук акт – бул ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын компетенциясынын чегинде, мыйзам тарабынан белгиленген тартипте кабыл алынган (чыгарылган), жүрүм-турумдун, аныкталбаган адамдар жана жактар чөйрөсүнө жана көп ирет колдонулушуна багытталган жалпыга бирдей эрежелерин камтыган жазуу түрүндөгү укуктук акт.

Ошентип, ченемдик укуктук актыны мүнөздөөчү маанилүү белгилер болуп, төмөнкүлөр саналышат: анын бекитилген тартип боюнча мамлекеттик бийликтин ыйгарымдуу органы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы же кызмат адамы тарабынан басылып чыгышы, андагы кандайдыр бир жактардын тобуна милдеттүү болгондугу, көп жолку колдонууга эсептелген, коомдук мамилелерди жөнгө салууга же колдонулуп жаткан укуктук мамилелерди өзгөртүүгө же токтотууга багытталган укуктук ченемдердин болушу (жүрүм-турум эрежеси).

Ченемдик укуктук актылардын колдонулушу күчүнө кирген учурдан башталат, жана көрсөтүлгөн мыйзамдын негизи боюнча анын колдонулушу токтогонго чейин уланат. Бул убакыттын ичинде ченемдик укуктук акт жөнгө салуучу таасир этүүгө жөндөмдүү, жана ошентип кайсы бир юридикалык кесепеттерди жаратат.

Ушул мааниден караганда, конституциялык сот адилет өзүнүн конституциялык көзөмөл функциясын аткаруу менен, ченемдик актылардын Конституцияга каршы келген аракеттеринен жарандардын эркиндигин жана укугун коргоо максатын койгон. Ошондуктан, конституциялык көзөмөлдүн функцияларын ишке ашыруусу конституциялык эмес колдонуудагы ченемдик укуктук актыларды таануу жолу менен гана мүмкүн.

Бул тыянак конституциялык контролдоо органынын конституциялык ыйгарым укуктарын ишке ашыруунун укуктук кесепеттери менен да тастыкталат. Конституциялык палатасы тарабынан мыйзамдардын же алардын жоболорунун конституциялык эмес деп белгиленеши алардын Кыргыз Республикасынын аймагында колдонулушун жокко чыгарат (Конституциянын 97-беренесинин 9-бөлүгү).

Ошентип, Конституциялык палата Конституцияда жана конституциялык мыйзамда аныкталган өз ыйгарым укуктарынын алкагында, конституциялык мыйзам тарабынан белгиленген тартипте, колдонуудагы ченемдик укуктук актыларды гана карайт.

3. Конституциянын 5-беренесине ылайык мамлекет, анын органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана алардын кызмат адамдары ушул Конституцияда жана мыйзамдарда аныкталган ыйгарым укуктардын алкагынан чыга алышпайт.

Конституциялык палата, мамлекеттик бийликтин органы болуп, өзүнүн ишин жүзөгө ашырууда, Конституция тарабынан аныкталган ыйгарым укуктардын алкагынан чыга албайт, анын тизмеги толук мүнөзгө ээ жана мыйзамдар менен кеңейтилбейт.

Буга байланыштуу, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын Конституциялык палатанын ыйгарым укуктары караштуу бөлүгүндөгү жоболор жогоруда көрсөтүлгөн конституциялык жоболор менен макулдашылат.

Конституцияда көрсөтүлгөн Конституциялык палатанын ыйгарым укуктарынын чектеринде, ченем-контролдукту жүзөгө ашыруу боюнча ыйгарым укук жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актыларды кароону божомолдобойт, анткени Конституциялык палата тарабынан кабыл алынган чечимдердин түпкү максаты – Конституцияга карама-каршы келген ченемдик укуктук актынын колдонулушун жокко чыгаруу.

4. Ошону менен бирге, конституциялык жоболорду ишке ашырууда, адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп эсептелет жана мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин маани-мазмунун аныктап турат (Конституциянын 16-беренеси), мыйзам тарабынан Конституциялык палата жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актыны кароого милдеттүү деп каралган, эгер бул актынын аракетин менен жеке жана юридикалык жактардын конституциялык укуктары жана эркиндиги бузулса, бул учурда конституциялык ченемдик укуктук актыны же анын бир бөлүгүн текшерүү туурасында козголгон ишти токтотпоо керек («Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 41-беренесинин 1-бөлүгүнүн 3-пункту).

Белгилеп кетүү керек, конституциялык мыйзамдын көрсөтүлгөн ченемин ишке ашыруу боюнча колдонуу конституциялык контролдоо органынын укуктуулугу же кароосу эмес, милдети катары кароо зарыл.

Мында, жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актынын конституциялуулугун текшерүүнү улантуу боюнча милдеттенме жарандардын

конституциялык укугун жана эркиндигин конкреттүү бузуу менен шартталган, бул кайрылган тарапка далилдерди жүктөөнүн болушу менен божомолдонот.

Конституциялуулугу боюнча текшерүү башталган, колдонуудагы ченемдик укуктук акт ченем жаратуучу орган тарабынан жокко чыгарылганда, жана анын Конституциялык палата тарабынан кароо процессинде далилденген жарандардын конституциялык укуктары жана эркиндиктери анык бузулганда, конституциялык контролдоо органы жарандардын укугун жана эркиндигин камсыз кылуу максатында, ошол эле мазмундагы жаңы ченемдик укуктук актысын кабыл алууга жол бербөө максатында, таасир этүү актысын кабыл алууга тийиш.

Мындан тышкары, текшерилген ченемдик укуктук актылар боюнча Конституциялык палатанын чечимдеринин укуктук кесепеттеринен алып караганда, мамлекеттик бийликтин көрсөтүлгөн органынын чечими анын күчүнө киргенден тартып конституциялык эмес актысын жокко чыгарат, ал эми актыны ченем жаратуучу орган тарабынан жокко чыгаруусу, аны жокко чыгаруу же анын өз күчүн жоготту деп актыны кабыл алган учурдан тартып, анын колдонулушун токтотот. Андан соң, Конституциялык палата тарабынан жокко чыгарылган же күчүн жоготкон, жарандардын укугун жана эркиндигин бузган ченемдик укуктук актылар боюнча Конституциялык палата чечим кабыл алышы, бул актыны ченем жаратуучу органдын жокко чыгарылышы же аны күчүн жоготту деп тааныгандыгына караганда, субъектке көбүрөөк кайрылуу кепилдигин берет.

Ошентип, кайрылууну Конституциялык палатанын өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тартуунун негиздеринин бири конституциялуулугу талашылып жаткан акттын жокко чыгаруу же күчүн жоготушун каралуучу «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын каралып жаткан 28-беренесинин 4-бөлүгү, Конституциялык палатанын Конституцияда аныкталган ыйгарым укуктарынын маанисинен жана кабыл алынып жаткан актылардын укуктук кесепеттеринен келип чыгат (97-берененин 6-, 9-бөлүктөрү).

Жогоруда баяндалгандын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 6-бөлүгүнүн 1-пунктун, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгү Конституцияга карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке

жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ**

Ушул иш боюнча судья Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын өзгөчө пикири бар.

Жаран Ринат Изтаевич Етекбаевдин кайрылуусуна байланыштуу «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын чечимине Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялары Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

Конституциялык палатанын бул иш боюнча чечимине карата төмөнкүлөрдү белгилей кетүү керек:

Конституциялык палата белгилейт, «Ошентип, Конституциянын 97-беренеси Конституциялык палатага кайрылууга укук берүү менен, бул аракетти кайрылуунун субъектисинин укуктары жана эркиндиктеринин түздөн-түз бузулгандыгы менен байланыштырбайт. Мындай Конституциялык көзөмөлдөөнүн түрү абстракттуу деп аталат жана төмөнкүдөй максатты – ченем жаратуучу орган тарабынан Конституцияны жана ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу процессинде адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жөнгө салуучу жоболорунун сакталышын көздөйт». Ушуну менен, 97-беренесинин 7-бөлүгү Конституция тарабынан таанылган укуктар жана эркиндиктер алар тарабынан бузулуп жатат деп саналса, ар бир адам мыйзамдын жана башка ченемдик укуктук актыларынын конституциялуулугун талашууга укуктуу деп белгилейт. Аны менен, Конституциялык палата кайрылууга негиз болуп укуктары жана эркиндиктери иш жүзүндө бузулган фактысы гана саналбастан, мындай бузулуу болушу мүмкүн деген субъекттин божомолу да саналат.

Башкача айтканда, Конституциялык палатага кайрылуунун негизги жүйөсү болуп – кайрылуучу субъекттин, мыйзам же башка ченемдик укуктук акт Конституция тарабынан кепилденген укуктар менен эркиндиктер түздөн-түз бузуп жаткандыгы тууралуу ишеними саналат. Ошондой эле белгилей кетүү керек, Конституциялык палата бир гана абстракттуу эмес (кандайдыр бир ишке же талашка байланыштан тышкары), конкреттүү (конкреттүү талаш же иш менен байланыштуу ишке ашырылган) ченем контролдоону аткарат, анын предметте, таризде жана жол-жободо айырмачылыгы болот.

Абстракттуу да, конкреттүү да ченем контролдун демилгечиси болуп, жеке жана юридикалык жактар, ошондой эле конституциялык мыйзамда аныкталган жогорку мамлекеттик органдардын чөйрөсү жана алардын кызмат адамдары боло алышат. Алардан айырмаланып, соттор (судьялар) конкреттүү ченем контролдун жол-жобосунда гана демилгелөө укугуна ээ болушат.

Биздин пикирибиз боюнча, Конституциялык палата бул чечимдеги «ченемдик укуктук акт» дефинициясынын аныктамасын берүүгө зарылдыгы жок эле.

Мындан улам, бул аныктамалар олуттуу мүчүлүштүктөрдү камтыйт. Атап айтканда, ченемдик укуктук акт (Конституция, мыйзам) референдум жолу менен кабыл алынышы мүмкүн жана бир гана колдонуудагы укук мамилелерин

өзгөртүүгө же токтотууга же жөнгө салууга багытталбастан, алды менен, келип чыккан укук мамилелерди жөнгө салууга багытталышы керек.

Андан сырткары, жөнгө салуу предметинин өзгөчөлүгүнө жараша, ченемдик укуктук акт жүрүм-турумдун жалпыга милдеттүү эрежелерин камтыбашы да мүмкүн, мисалга, мамлекеттик бюджет жөнүндө мыйзамда санариптик көрсөткүчтөр жана пландаштыруу элементтери басымдуулук кылат. Конституциялык палата толугу менен укук маселелерин чечет. Демек, тигил же бул укуктук дефинициянын маанисин Конституциялык палатанын ченем жаратуусу субъекттерине салыштырмалуу кеңири укук түшүнүүсүнө негизделиши керек.

Дагы Конституциялык палата, анын Конституция тарабынан бекитилген ыйгарым укуктары акыркы мүнөзгө ээ жана мыйзам чыгаруу тарабынан кеңейтилиши мүмкүн эместигин тастыктайт. Демек, Конституциялык палатанын пикири боюнча, «Конституцияда көрсөтүлгөн Конституциялык палатанын ыйгарым укуктарынын чектеринде, ченем-контролдукту жүзөгө ашыруу боюнча ыйгарым укук жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актыларды кароону божомолдобойт, анткени Конституциялык палата тарабынан кабыл алынган чечимдердин түпкү максаты - Конституцияга карама-каршы келген ченемдик укуктук актынын колдонулушун жокко чыгаруу». Бирок, бул тастыктоонун бир тараптуулугуна карабастан, Конституциялык палата чечимдин төртүнчү бөлүгүндө Конституциялык палатанын милдеттеринен баштарпайт жана «жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актыны кароого милдеттүү деп каралган, эгер бул актынын аракетин менен жеке жана юридикалык жактардын конституциялык укуктары жана эркиндиктери бузулса, бул учурда конституциялык ченемдик укуктук актыны же анын бир бөлүгүн текшерүү туурасында козголгон ишти токтотпоо керек («Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 41-беренесинин 1-бөлүгүнүн 3-пункту»).

Биздин пикирибиз боюнча, мындай ырааттуулуксуз жана аталган чечимдеги Конституциялык палатанын пикиринин карама-каршылыгы Конституциялык палатанын каралып жаткан маселедеги позициясынын ачык айкындыгына жана ынанымдуулугуна күмөн жаратат, Конституциялык палатанын чечимин сот жана ченем жаратуучу органдар тарабынан колдонуу учурунда көйгөйлөрдү жаратат. Конституциялык палатанын чечимдери мыйзам тарабынан бекитилген ченемдик укуктук актыларынын тизмесине кирбегендигине карабастан, мыйзам чыгаруучу аларды ченемдик белгисинен ажыратпайт, анткени «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 51-беренесинин 3-бөлүгүндө Конституциялык палата тарабынан мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын же алардын жоболорунун конституциялык эместигин белгилөө тиешелүү мамлекеттик органдарын жана кызмат адамдарын сот актыларынан тышкары, аларга негизделген, алар тарабынан чыгарылган ченемдик укуктук актыларды Конституцияга жана Конституциялык палатанын актыларына ылайык келтирүүнү милдеттендирет. Аларды ылайык келтирүүгө же жокко чыгарууга чейин түздөн-түз Конституция, ошондой эле Конституциялык палатанын чечими колдонулат.

Конституциялык палата, Конституциядагы жобосун «адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп эсептелгендигин жана алар тикелей колдонулгандыгын, мыйзам чыгаруу, аткаруу бийлигинин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин маани-мазмунун аныктап тургандыгын» (Конституциянын 16-беренеси) белгилөө менен бирге Конституциянын ченемдерин өз алдынча чечмелөөгө жол берген.

Конституциянын 16-беренесинин 1-бөлүгү төмөнкүдөй редакцияны камтыйт:

«Адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп эсептелет. Алар тикелей колдонулат, мыйзам чыгаруу, аткаруу бийлигинин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин маани-мазмунун аныктап турат». Ал эми сот бийлигинин органдары Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна жана 40-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, адамдын жана жарандын фундаменталдык укуктарынын жана эркиндигинин бири соттук коргоого болгон укугун камсыз кылуу үчүн түзүлгөндүгүндө жана ишке ашырылышында жатат.

Мындан сырткары, Конституциялык палатанын «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 41-беренесинин 1-бөлүгүнүн 3-пунктундагы «конституциялык мыйзамдын көрсөтүлгөн ченемин ишке ашыруу боюнча колдонулушу конституциялык контролдоо органынын укуктуулугу же ыктыяры эмес, милдети катары кароого зарыл. Мында, жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актынын конституциялуулугун текшерүүнү улантуу милдеттенме берүүсү жарандардын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин конкреттүү бузуу менен шартталган, ал кайрылган тарапка далилдерди жүктөөсү каралгандыгы тикелей иштерди кароодо коллегиялдуулук принцибине карама-каршы келет.

Конституциялык палата, эгер конституциялуулугу талаш-тартыш болгон акт, же ишти кароо же даярдоо процессинде жокко чыгарылса же же күчүн жоготсо, бул иш боюнча өндүрүштү улантууга же токтотууга милдеттүү эмес, ал укуктуу. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 41-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык иш боюнча өндүрүштү токтотуу жөнүндө маселени чечүү Конституциялык палата тарабынан сот жыйналышына катышкан судьялардын көпчүлүк добушу менен кабыл алынат. Буга ылайык, жокко чыгарылган актынын аракетин менен жеке жана юридикалык жактардын конституциялык укуктары жана эркиндиктери бузулдубу деген маселе Конституциялык палатанын жыйналышында, коллегиялык негизде бекитилет.

Жүйөлөнгөн бөлүктүн корутундусундагы, «Конституциялык палата тарабынан жокко чыгарылган же күчүн жоготкон, жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин бузган ченемдик укуктук актылар боюнча Конституциялык палата чечим кабыл алышы, бул актыны ченем жаратуучу органдын жокко чыгарылышы же аны күчүн жоготту деп тааныгандыгына караганда, субъектке көбүрөөк кайрылуу кепилдигин берет» деген чечимди түшүндүрүүдө, Конституциялык палата иш жүзүндө талаш-тартыш болгон ченемдин

конституциялуу эместигин мойнуна алат, бирок резолютивдүү бөлүгүндө дээрлик карама-каршы корутунду кабыл алат.

Буга байланыштуу, Конституциялык палатанын чечиминин мазмуну, биздин пикирибиз боюнча, кабыл алынган чечимдин тууралыгына шек келтиргендигин жана жол берилбеген карама-каршылыктарды камтый тургандыгын дагы бир жолу баса белгилей кетүү керек.

Конституциянын 16-беренесине ылайык, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери жогорку баалуулук деп ачык жарыя кылынган, алар түздөн түз колдонулат, алардын камсыз кылуусу жана корголушу мамлекет тарабынан кепилденет. Аларга Конституциялык палатанын процесстик иши аркылуу жүзөгө ашырылган конституциялык сот органы - Конституциялык сот адилеттигинин иштегендиги - маанилүү кепилдиги болуп саналат.

Конституциялык сот контролдоонун предмети, алардын Конституцияга ылайык келгендигин кароого жатуучу мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар саналат.

Демек, мыйзамдардын же башка укуктук ченемдердин конституциялуулукту же конституциялуу эместигин таануусу Конституция тарабынан кепилденген адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында коргоону билдирет.

Конституциялык сот өндүрүшү бири-бирин ырааты менен алмаштырган стадиядан турат. Алар конституциялык адилеттүү сот органдарынын жана конкреттүү укуктук кырдаалды чечүүгө багытталган соттук конституциялык процесстин катышуучуларынын аракеттеринин жыйнагын камтыйт.

Кандай гана жеке же юридикалык жак болбосун, эгерде мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар менен анын Конституция тарабынан бекитилген укуктарын жана эркиндиктери бузулуп жатат деп эсептесе, конституциялык сот өндүрүшүн демилгелөө максатында, Конституциялык палатага кат түрүндө кайрылуу жолдосо болот. Бул учурда, конституциялуулунун текшерүү жөнүндө маселе коюлуп жаткан конкреттүү иште мыйзам же башка ченемдик укуктук акт колдонулдубу же колдонууга жатабы, маанилүү эмес.

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 28-беренеси кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу негиздерин белгилейт. Баш тартуу үчүн негиздин бири болуп, конституциялуулугу талаш-тартыш болгон актынын алынып салышы же күчүн жоготушу болуп эсептелет (28-берененин 4-бөлүгү).

Аны менен, мыйзам чыгаруучу, эгер булактылар, актынын жокко чыгарылышы же анын күчүн жоготулушу Конституциялык палатага кайрылганга чейин болсо, алардын конституциялуулугун текшерүүсүн карабайт.

Каралып жаткан мыйзам чыгаруучу чара өзүнүн логикалык негиздемесине ээ болот, эгер кайрылуу кандайдыр бир конкреттүү талаш же иш менен байланыштуу болбосо. Конкреттүү кырдаалдан абстракцияланган, кайрылуучу субъекттин анын же башка бирөөнүн укугу жана эркиндиги алынып салынган акты менен келечекте бузулушу мүмкүн деген болжолдорунун мааниси жок.

Анын үстүнө, бул учурда жокко чыгарылган актынын конституциялуулугун текшерүүнүн, демек, конституциялык сот өндүрүшүнүн

мааниси жана максаты да жоголот. Ченем жаратуучу орган тарабынан ченемдик укуктук актыны (мындан ары - ЧУА) жокко чыгаруу учурундагыдай эле, ошондой эле аны конституциялуу эмес деп таануу учурунда бир эле максатты - ЧУАны токтотууну көздөйт, жана ушуну менен адамдын укуктарын жана эркиндиктерин бузат.

Жокко чыгарылган актыны талаш-тартыш болуу менен, арыз берүүчү, мазмуну боюнча Конституциялык палатадан аны, ченем жаратуучу органы тарабынан жасалган колдонуудагы укуктук жөнгө салуу тутумунан чыгарып салууну талап кылат.

Бул учурда, мыйзам чыгаруучу Конституциялык палатаны өндүрүшкө кабыл алынган кайрылууну соттук жыйналышында кароону милдеттендирет, эгерде ишти даярдоо же кароо стадиясында конституциялуулугу талаш-тартыш болгон акт жокко чыгарылса же күчүн жоготсо, эгер бул актынын күчү менен жеке жана юридикалык жактардын конституциялык укуктары жана эркиндиктери бузулса. Ошону менен, мыйзам чыгаруучу укук коргоочу актыны кийин кайра кароо жана бул акт менен бузулган адамдын укуктарын жана эркиндиктерин калыбына келтирүү максатында, жокко чыгарылган ЧУАны кайра кароо зарылдыгын мойнуна алат, мындай актыны таануу чечим конституциялуу эместигин билдирет.

Ченемдик укуктук актыны тиешелүү орган тарабынан жокко чыгарылышы жана конституциялуу эмес деп таанылышы ар кандай укуктук натыйжаларга алып келет: биринчи учурда бузулган укуктар калыбына келтирүүгө жатпайт, экинчи учурда калыбына келтирилиши керек.

Албетте, мыйзам чыгаруучу бул учурда, ал актыны мыйзамдуу эмес деп таануу эмес, адамдын жана жарандын бузулган укуктарын жана эркиндиктерин калыбына келтирүү жана коргоосу - конституциялык сот адилеттигинин максатына жеткендиги негизги мааниге ээ.

Мындай позиция Венеция Комиссиясынын 87-пленардык жыйналышында кабыл алынган «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялуулук Мыйзам долбоорунда тастыкталат.

28-беренесинин 4-бөлүгүнүн талдап жатып, Венеция комиссиясы төмөнкүдөй корутунду чыгарды:

«30.4 беренесине ылайык (28-берене-синин 4-бөлүгү тууралуу сөз – биздин эскертүү), конституциялуулугу талаштартыш болгон актыны жокко чыгаруу, кайрылуунун кабыл алынбай калышына алып келет. Конституциялык палатага өзгөчө жагдайларда (мисалы, олуттуу коомчулук талкууну жараткан иште), эгерде каралып жаткан ченемдик акт күчүн жоготкон учурда дагы кайрылууну кароого мүмкүндүгү берилсе, максатка ылайык болмок. Ошентип, эгерде Конституциялык палата күчүн жоготкон ченемдик актыга карата кайрылууну кабыл алуудан баш тартса, анда айрым жарандар конституциялуу эмес актынын негизинде (болжолдоп) чыгарылган бөлөк актыларды кайра кароо мүмкүндүгүнөн ажырап калат».

Демек, талаш-тартыш болгон мыйзам жобосу, конституциялык сот өндүрүшүнүн стадиясына карата аны жокко чыгаруу мезгилине жараша, жокко чыгарылган ЧУА конституциялуулугун текшерүү мүмкүндүгүн белгилөө менен,

соттук конституциялык контролдоо органынын конституциялык багытын бурмалайт, сот адилеттигинин акыйкаттуулук принцибин бузат.

Эгер талаш-тартыш болгон акт конкреттүү иште же талаш-тартышта колдонулса, адамдын укуктарына жана эркиндиктерине тиешелүү болсо, анын конституциялуулугуна күмөн келтирилсе, бирок конституциялык сот өндүрүшүнө демилгелөө учурунда алып салынса, соттук конституциялык көзөмөл органы аны кайра кароого алууга милдеттүү.

Болбосо, кайрылуу субъекттеринин мамлекет тарабынан соттук коргоо укугунун майнаптуулугу жана кепилдүүлүгүнө болгон күмөн болгондугу толук негиз делген болуп калат.

Тилекке каршы, Конституциялык палата ЧУАнын юридикалык күчүн жоготушу дайыма эле кайрылууну кабыл алуу өндүрүштөн баш тартуу үчүн жарактуу болору жана талаш-тартыш болгон жоболордун күчү иш жүзүндө токтотуу үчүн негиз болорун эске алган эмес.

Демек, тигил же бул ченемди жокко чыгаруу, техникалык-юридикалык мүнөздөгү себептер менен шартталган учурда, ал анын редакциялык тактоо же ЧУАнын жайгашкан ордунун өзгөрүшү менен байланышкан жана аны менен талаш-тартыш болгон жөнгө салуунун мазмунун жана маанисине тийиши болбогон учурда, Конституциялык палата кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартууга укуктуу.

Ошентип, жогоруда баяндалгандардын негизинде, талаш-тартыш болгон «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын конституциялуу экендигин таанууну мүмкүн эместиги күбөлөндүрүлөт.

Судьялар

Э.Ж. Осмонбаев

К.С. Сооронкулова